

Universal Declaration of Human Rights - Dagaare, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

TENDAA NENSAABA ZAA YELESOOBO SOBIE MOOLOO

A YELE YUOBO

A yeli nang bebe la, ka nee zaa bang ka nengsaala emmo ane o yelsoore seng la taa a nengsaala booro poɔ; a nengsaala mengesoobo ane o yelmengɛ noba zie la binne eng-maarong ane yelmenne noba zie a tengazu.

Ka nengsaala kaa-ba-nye e ka tongfaare tong ka noba banang nang taa teerong veele nye posããna. A yele ama ee la ka nengsaala zaa nang booro bone ne ka ka bie tenga benee nengsaaba zaa nang so ba menne a yele yele zaa ba nang booro, a puoro puoru zaa ba nang booro, a ta zoro bebiri kang nang.

Ka a da sengɛɛ la ka anang ba fere nee kao e yeli nang fere o, a kũũ ne o baao poɔ ka o faa o mengɛ dɔgrong poɔ, ka ka a yelmenne tɔretero la guuro a tendaa zaa noba yelesoobo sobie.

Ka a da sengɛɛ la ka to-ne-tɔ nɔmmo yele a tendaa za.

Ka a noba nang be a Tendaa Langne poɔ lee maaleng nyɔgɛɛ ba yeldeebo a a yelmanne binne nga nang guuro a tendaa zaa yelesoobo sobie poɔ, ka dɔɔ ane pɔge nang ba gang taa song ka nengsaala maaloo ane o mengesoobo yele gere ninge a tenga zu.

A tenne na zaa nang be a Tendaa Langne nga poɔ eng la noore ka bana ane a Tendaa Langne na nye a tendaa zaa nongtaa, a engne a Tendaa zaa yelesoobo ane mengesoobo sobie.

Ka ka nee zaa bang ka a yelesoobo sobie ama ane a nensaala mengɛ soobo la yelkpong nang be a noore nga emmo poɔ.

Pampanga a Le Zueng,

A TENDAA LANGNE NOBA LANG TAA

moolo la:

ka a TENDAA ZA YELESOOBO SOBIE waa la bone noba zaa ane tenne zaa nang na moɔ nimiri k'a nye eebo. A lezueng nee zaa, bee nengsaaba langne zaa na taa la a yele ama teerong tegtegle a ere anee ba wuloo poɔ ane ba zanno poɔ a e k'a yelesoobo sobie ane a noba mensesoobo yele duoro saa kye ere beele beele tenga zaa poɔ a na e k'a tendaa zaa bang kye tuuro a yele ama. Tenne na zaa nang be a lammo nga ane noba na zaa nang kpeere a tenne na poɔ, a lang ne a noba banang zaa nang be tenne na zaa ba nang di naalong a zu.

Dore 1

Nengsaala zaa ba nang dɔge so la o menga, ka o ne o taaba zaa sengtaa noba emmo ane yelesoobo sobie poɔ. Ba dɔgɛɛ ba zaa ne yeng ane yele-iruu k'a da seng ka ba ere yele koro taa a nga yɔɔmine.

Dore 2

Neezaa soobo la a Tendaa zaa yelesoobo sobie ama nang be a gane poɔ; a ba wullo ka nee nga waa ngaa ne ngaa; a nga balong, bee o engɛ waalong, k'o waa la pɔge bee dɔɔ, o kɔkɔyelaa, puoru na o nang puoro, o teerong nang are le a tenga maalo yele poɔ, o tengyiraa ane o aroozie a tenga poɔ, boma o nang taa, o dɔgebo zie bee o arezie.

A la waana le puoreng, gyegru kyebe ane nee teerong nang wuli o ka o tuuro a tenga maalo yele le, bee bone na naalong ba nang dire a tenga na poɔ a nee na nang yi, ka a tenga na so la o mengɛ bee ka o be la tenga kang nuureng, bee ka o nang ba so o mengɛ, be ka

yelɛ mine bebe la a pɔgrɔ o mengesoobo sobiri.

Dore 3

Neezaa taa la sori ka o taa nyɔvore, ka bone zaa ta ngmaara o sobiri o yellerre pɔɔ, ka tuo ta be o zie.

Dore 4

Neezaa ba taa sori a taa o tɔsoba ka o waa o gbangbaa bee ka o tonɔ gbangba-toma. A ferɛɛ la kaa gbangbaalong ane nengsaaba koɔro ta bebe togtog yelizaa pɔɔ.

Dore 5

Neezaa ba seng ne engɛ dɔgrong nang gang, bee potuyelɛ, bee dɔgrong zaa nang ba seng ne nengsaala.

Dore 6

Ka neeng be zie zaa a ferɛɛ la ka a tenga na deme de o k'o waa nengsaala a lɔɔ pɔɔ.

Dore 7

Lɔɔ ninge pɔɔ noba zaang sengtaa k'a fere ka a lɔɔ kaara ba zaa zu ka gyegru kyebe. A yelɛ ama moɔloo pɔɔ kyiirung la ka gyegru bebe neɛ zaa zie, bee ka neɛ dɔre ka ba gyegri neɛ.

Dore 8

Ka neɛ zaang taa yeli a gaane a sɛrɛɛ diibo zie, a ferɛɛ la ka a tenga na sɛredirebe a di a sɛrɛɛ velaa ka a yelmengɛ gaa a neɛ na deme nang kpɛ zie a seng lɛ a tenga lɔɔ nang manne bing.

Dore 9

Neezaa ba seng ne ka ba deɛ bone nyɔgoo gaa te page kye ba di a sɛrɛɛ, bee ka ba diguu bare ka o yi gaa teng-yuo a te kpeere.

Dore 10

Neezaa nang sãã yeli, a ferɛɛ la ka a tenga na sɛredirebe di o sɛrɛɛ neng-yaga pɔɔ ka nɔnne boore kyebe a sɛrɛɛ nga ba nang dire a na nye bone na yeli o nang sãã pɔɔ.

Dore 11

1. Neezaa ba nang nyɔge yeli kang pɔɔ a na di o sɛrɛɛ ko na pɔge nye dɔgrong a pɔɔ, a ferɛɛ la ka a sɛredirebe de ka o ba sãã yeli, a ta lɛ sang ba nang di o sɛrɛɛ yeng pɔɔ a te nye bang ka o sãã la yeli. A o sɛrɛɛ diibo na meng pɔɔ a ferɛɛ la ka ba k'o sori ka o bɔ bone na zaa nang na toɔ song o ka o yeli faa o mengɛ.

2. Ba kong toɔ nyɔge neɛ zaa nang sãã yeli nang taa dɔgrong; yeli o nang e, bee o nang nage o vuo na pɔɔ, a yeli na o nang e, bee o nang nage nang da ba waa yelsããna nang boɔrɔ dɔgrong a lɛ sang onang da e a yeli bale, bee ka ba ko o dɔgrong nang waa tuo gang a dɔgrong na nang da bebe ka ba da ko o a lɛ sang o nang sãã a yeli bala.

Dore 12

Neezaa ba taa sori a bonno kpeere o tɔ yelɛ pɔɔ, bee o die yelɛ pɔɔ, bee o yiri yelɛ, bee o gama yelɛ, bee ka o sãã o tɔ yosong ane o eveelɛ. A ferɛɛ la ka a lɔɔ guuro neɛ zaa a dɔɔne ama taaba pɔɔ.

Dore 13

1. Neezaa taa sori ka o yooro gere benee zaa o nang booro, bee ka o kpeer benee zaa o nang booro a tenga toribogri po.
2. Neezaa taa sori ka o yi tenga kang zaa po, bee o menge tenga po a kye lee wa a o tenga po.

Dore 14

1. Neezaa taa sori ka o yi tenga na po ba nang booro o dogroo, bee o koobo a gaa tenne mine a na te nye popeelong.
2. A sobiri nga kyebe nee nang saa yeli yelmeng ka ba booro o ka ba di o sere ka a yele na o nang saa ba e votu yele bee yele nang ba tu a Tendaa Langkpong yele sobie ba nang manne bing le.

Dore 15

1. Neezaa taa sori a na waa enga kang paalong nee.
2. Neezaa ba taa sori a na yeli ka neekang ta be o tenga po, bee ka o ta yi o tenga a gaa te kpeer teng-yuo.

Dore 16

1. Neezaa nang ta do, bee poge, bale zaa po, tenga zaa po, puoru zaa po, taa sori a na de poge, bee kuli sere a dogro bibiiri. Ba zaang na sengtaa a ba kultaa yele po a ta le sang ba kultaa nang baare.
2. Neezaa ba taa sori a fere noba ka ba kultaa; banang nang kulo taa yong na pele poore a sage ka ba kultaa.
3. Do ane o poge ane o bibiiri waa seng bombiri a tenga noba zie ka a fere ka a tenga noba ane a tenga nembere kaara ba zu.

Dore 17

1. Neezaa taa sori a na so boma o yong, bee ka o ne noba mine lang so boma.
2. Neezaa taa sori faa nee boma o nang so.

Dore 18

Neezaa taa a sori na teere yele a seng o nang booro le, a tuuro o yeng wuluu, a puoro puoru na zaa o nang booro; o la taa la a sori meng a na leere o puoru ane o teerong; o na to e la le o yong, bee a lang ne noba yeng po, bee o yong zie. O la taa sori meng a na e ka o puoru yele saa noba zie. O taa sori na wullo noba a o puoru yele. O taa sori tuuro a o puoru nga sobie zaa a seng le o nang booro.

Dore 19

Neezaa taa sori ka o teere ka yeli kang waa ngaa bee o ba waa. O taa sori meng na yeli a yeli na yele. O la taa la a sori meng ka o teere ka yele mine waa ngaa, kye ka nee zaa ta fere o a o teerong na po. O taa sori meng ka o ba a kye nye yelpaaba nang yire zie zaa waana, ka a gangnee toribogri bee ka a ba gangna o taa la a sori.

Dore 20

1. Neezaa taa la a sori ka o po noba nang langtaa ane teerong velaa. O la taa la sori ka o kpe langne zaa.
2. Nee konto fere neezaa ka o kpe langne kang po.

Dore 21

1. Neezaa taa sori k'o po a tenga gbenente yele po o menge bee ka o po iri noba ka ba lee o zu.
2. Neezaa taa sori ka a tenga po bone na zaa nang bebe ka ba de sonno ne a noba ba yeli zaa po k'a tara o meng.

3. A gɔbenente fang a tenga poɔ na yi la tenga noba boɔɔ zie. A sobiri na a noba nang na mang tu ka ama nye eebo la ka ba manne bing ka ka vuo kang poɔ k'a noba mang taa neng-iri ka finnuu kyebe a neng-iri nga poɔ; k'a banang zaa nang ta noba a taa sori na iri a noba nang na lee ba zu a tenga gɔbenente poɔ. A neng-iri sang nee zaa ba taa sori na nye o tɔsoba nang boɔɔ k'o iri nee na.

Dore 22

Neezaa waa la a tenga zu noba nee. A fereɛ la ka o tenga kaara o zu; o la taa la sori meng ka o nyere a o tenga tɔnɔ ka a song o ka o nyere emmo a seng nengsaala; ka o enge ane o yeng yeɛ meng kyene velaa.

Dore 23

1. Neezaa ta sori ka o taa toma tɔnɔ. O taa sori meng ka o iri toma na o dang boɔɔ. Sori bebe meng la, ka ka o toma zie ane o toma zie yeɛ veɛɛ. Sori bebe meng la ka o taa toma tɔnɔ a ta yooɔ weɛ le.

2. Neezaa, ka gyegru kyebe taa sori ka o nyere san-yoo a seng banang zaa meng nang tɔnɔ a tong-bale.

3. Neezaa nang tɔnɔ toma taa sori a naa nyere a yooɔ ka a seng o ne o pɔge ane o bibiiri; ka a seng ba ka ba na toɔ nye bone na zaa a nang fere nengsaala ka o taa waa nengsaala.

4. Neezaa taa sori ka o piili tontonema langne. O la taa l'a sori ka o kpe tontonema langne nang na song ka o guuro o toma.

Dore 24

Neezaa taa sori ka o nye penno kye ka o pennoo sang ka o taa sori a ere le o poɔ nang pelle. O la taa sori ka ka o ta tong toma a te gang gammo kang. O taa sori meng na nyere pennoo bebie a o toma zie kye nang nyere san-yoo a pennoo bebie na poɔ.

Dore 25

1. A fereɛ la k'a tenga nye ka benee dɔɔ ane o pɔge ane o bibiiri nang kpeeɛ seng ne ba eng-maarong nang boɔɔ le, ka ba nyere bondiri ane bonsuuri, ka ba kpeebo zie ane ba laafeɛ yeɛ veɛɛ. Ba taa l'a sori meng ka sang kang wa ta ka ba ba la taa san-yoo toma, bee ka ba beere, bee ka yeli kang e ka o kong la toɔ tong toma bee ka o sere, bee ka pɔge kpi kye kyere o yong, bee ka o kore zuo a kong la toɔ tong toma, bee ka yeli kang e ka o dee kong la toɔ bɔ bondiraa o mengɛ, a fereɛ la ka a tenga na o nang be kaara o zu.

2. Bimamine ane bibiiri nang nang baara, a sengeɛ la ka ba kaara ba zu kye sonno ba. Bibiiri zaa, ka ba ma ne ba saa de la taa kye dɔge ba bee ka baba de taa kye dɔge ba meng na nyere la a sommo nga bale.

Dore 26

1. Neeza taa sori ka o bang gane. A gane zanno piilu sang a da seng ka yooɔ kyebe. A fereɛ la ka neezaa zanne gane belaa a ta taabo kang. A da ba seng ka neezaa wong tuo kye nye nuuri-toma zanno, bee gama-toma zanno. A da sengeɛ la ka banang nang na toɔ meng ta wong tuo kye nye zanno nang do yaga.

2. A da sengeɛ la ka gane zanno kyaara nensaala mengemaalo yeɛ a kye sonno nensaala mengesoobo sobie yeɛ a kye sonno yelwongtaa ane kanyiri di-ko-taa, a e ka tenne ane bale la bale zaa ane puoru deme zaa nyoo taa baalong a kye e ka a Tendaa Langkpong yeɛ kyene ka maarong be a tenga zu.

3. Saamine ane mamine taa a sori a na de weɛ dang iri benee ba nang boɔɔ ka ba bibiiri gaa zanne gane.

Dore 27

1. Neezaa taa sori ka o poɔ a tenga tengkoɔ yeɛ poɔ a meng wong a noba nuuri-toma noɔ, kye nyere tɔnɔ nensaala yeng nang song o ka o maale, bee ka o e ka bone na zaa waana ne noɔ bee tɔnɔ.

2. Neezaa nang de o nuuri, bee o zu a tong ne toma ka a yire tɔnɔ mine, a fereɛ la ka a tenga ta veng ka neezaa finne o a toma na poɔ.

Dore 28

A da sengee la ka a yele ama ba nang manne bing a kye a nye eebo, ka benee zaa tenga zu kye nee nang kpeere na toɔ so o minge kye kpeere ne popeelong.

Dore 29

1. Neezaa taa la fero toma o taaba zie benee o nang kpeere. A leng na song ka o minge nye maalo.
2. Neezaa nang so o minge, a wonno o mengesoobo noɔ, yeli zaa ba kyebe a na pigi a o mengesoobo nga sori see ka tenga nang manne bing le naane, a loɔ na meng na waa la loɔ nang na veng ka nensaala nye emmo kye so o minge, a sonno ka nensaaba ere eveele, a e ka marong be noba nang lang kpeere zie kye ere ka noba zaa kpeere velaa ba tenga poɔ, ka ba meng taa noore a ba tenga maalo yele poɔ.
3. Neezaa ba taa sori a e yeli nang ba toro a Tendaa zaa Lammo nang manne a nengsaaba meneesoobo sobie bing le.

Dore 30

Tenga zaa bee langne zaa bee neng-yeni zaa ba taa sori a willi a yele ama ba nang manne bing a kye; ka a waa seng nga a yele nga ko ba la sobiri ka ba tong tone zaa bee yeli zaa nang waana ne nensaala mengasoobo ane o yelisoore noɔ wommo ba nang manne bing a kye sããbaro.
